

DE WONINGWET

Bij koninklijk-besluit van 11 september 1899 wordt het ontwerp van de woningwet, dat reeds in de troonredes van 1897 en 1898 werd aangekondigd, openbaar gemaakt. De ministers Goeman Borgesius, Pierson en Cort van der Linden, respectievelijk van Binnenlandse Zaken, Financiën en Justitie ondertekenen het wetsvoorstel, dat een typerend voorbeeld is van de liberale hervormingsgeest van die tijd. De wet draagt, gezien de toenmalige situatie een radicaal karakter. Het winstbeogend particulier initiatief op het gebied van de woningvoorziening wordt sterk aan banden gelegd, terwijl de wet de basis vormt van woningbouw door niet op winst beluste verenigingen en gemeenten. In de toelichting wordt opgemerkt dat de gemeentebesturen, welke reeds lang tot de behartiging van dit volksbelang zijn geroepen, tot krachtiger optreden geprikkeld, desnoods gedwongen moeten worden. De regering noemt als voornaamste oorzaken van de slechte woontoestanden:

- de mogelijkheid om slecht ingerichte, voor de gezondheid schadelijke woningen steeds weer opnieuw te verhuren;
- de geringe geneigdheid om woningen, welke onbewoonbaar dreigen te worden, te verbeteren;
- de bouw van onsolide woningen, die zelfs aan de meest gematigde eisen niet voldoen, welke weliswaar niet onmiddellijk dan toch na enkele jaren het aantal krotten doet vermeerderen;
- onvoldoende bouw van goede woningen;
- financieel onvermogen, waardoor velen noodzaak zijn zich met een slechte woning te behelpen.

De woningwet streeft ernaar deze oorzaken van de slechte huisvesting van een groot deel van het volk, weg te nemen.

De bouwverordening is het eerste middel dat de regering de gemeenten in handen geeft om tot een kwalitatief betere woningvoorraad te geraken. Iedere gemeente moet binnen twee jaar na het in werking treden van de woningwet een dergelijke verordening vaststellen. Daarin moeten de aan de te bouwen woningen te stellen eisen worden bepaald. Vandaag de dag bevreemdt het ons dat de rijksoverheid niet zelf een kant- en klare model-bouwverordening heeft voorgeschreven, welke door de afzonderlijke gemeenten, al naar gelang de behoefte, kan worden aangevuld. De opvattingen, welke rond de eeuwwisseling over de gemeentelijke autonomie werden gehuldigd, zijn echter volkomen onvergelykbaar met de huidige. De opstellers van de woningwet waren bovendien van mening dat door het stellen van te veel algemene regels niet voldoende kon worden ingespeeld op plaatselijke omstandigheden.

Bij het vaststellen van eisen waaraan de te bouwen woningen moeten voldoen kan het echter niet blijven. Er zal ook toezicht moeten zijn op bestaande woningen en op de bebouwing. Bovendien moet het mogelijk zijn om maatregelen te treffen tegen ongewenste situaties. De gemeenten krijgen de bevoegdheid om eigenaars te manen tot het verrichten van het noodzakelijke onderhoud, het treffen van verbeteringen aan de woningen en tot gedeeltelijke ontruiming bij overbevolking. Wanneer door verbeteringen woningen niet meer in bewoonbare staat zijn te brengen, mogen de gemeenten overgaan tot onbewoonbaarverklaring. Dit laatste

MR. H. GOEMAN BORGESIUS, MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

MR. P. A. CORT VAN DER LINDEN, MINISTER VAN JUSTITIE

MR. N. G. PIERSON, MINISTER VAN FINANCIEN

DE DRIE MINISTERS, DIE DE WONINGWET ONDERTEEKENDEN

Minister Harte: Ja, Hoeren, mij is het goed! Wetten moeten worden, uitgevoerd. Maar gij ziet, dat ik over niet veel beschikken kan. Zóó heb ik de land geconden.

wordt zelfs mogelijk als de woning nog wel opgeknapt kan worden maar de eigenaar dit weigert te doen.

Volgens de regering hebben de gemeenten hieraan genoeg om de slechte woontoestanden tegen te gaan. Meer afdoende kan dit nog geschieden als de rijksoverheid ook financieel bijspringt. Daarom mag 's rijks schatkist niet gesloten blijven.

Het wetsvoorstel wordt in het algemeen gunstig ontvangen. Toch zijn er nog velen die zich tegen de verregaande overheidsbemoeiingen met de woningbouw kanten. In de Tweede Kamer is een aantal leden van oordeel dat het wetsontwerp te diep ingrijpt in het eigendomsrecht. De woningwet zal de kleine belegger in huizen, die van de huur moet leven, sterk benadelen. Anderzijds zullen de verenigingen die geacht worden in het belang der volkshuisvesting te werken met behulp van de wet grote winsten kunnen maken.

Van beide tegenargumenten wil de regering niets weten. In de memorie van antwoord wordt gesteld dat men sociale misstanden niet mag laten voortbestaan met een beroep op de heiligheid van de eigendom.

Treffend is het om één van de tegenstanders van de woningwet nog eens te horen. Het is het C.H.U.-tweede kamerlid De Savornin Lohman. Hij is van mening dat de rijksoverheid zich slechts moet bepalen tot wat men heeft nagelaten te doen. Volgens hem wordt met de woningwet iets gedaan ten bate van een deel van de bevolking, maar ten nadele van een ander deel. Hij zegt verder **er wonen mensen in woningen van turf, die woningen heb ik gezien en ik zou die verre verkiezen boven sommige kamers in één van de grote kazernegebouwen in de grote steden, waar men wel leeft tussen stenen muren, maar waar men overigens alle vrijheid mist, waar men buiten zijn kamer op geen enkel punt zijn eigen baas is. In een woning op de hei, al is die dan ook van turf, is men evengoed beveiligd tegen kou of warmte; men is er zijn eigen baas en heeft er ook geen last van burens, pianisten en dergelijke.**

De Waal Malefijt, een anti-revolutionair collega van De Savornin Lohman, toont meer begrip te hebben voor de toestand. Hij stelt dat staat en maatschappij zich in deze kwestie aan een groot verzuim hebben schuldig gemaakt. **Het is hoog tijd om de hand aan de ploeg te slaan.**

Als op 19 april 1901 de stemmen in de Tweede Kamer worden geteld, blijken er 72 voor- en slechts 4 tegenstemmers te zijn. Anders is de verhouding in de Eerste Kamer. Ook hier komt de wet er door, maar met een krappe meerderheid, 25 stemmen voor, 19 tegen. Verzet rijst vooral tegen de mogelijkheid van onteigening zonder schadeloosstelling. Op 1 augustus 1902 treedt de woningwet in werking. Het sociaal-democratische kamerlid J. H. Schaper waarschuwt voor de beperktheid van de wet. Hij betoogt in de Tweede Kamer: **Ik zal niet beweren dat deze wet niet een stap is in de goede richting, en ik zal gaarne medewerken aan haar totstandkoming. Men neme echter wel in aanmerking, dat enigszins afdoende verbetering daarmede onder de huidige politieke omstandigheden volstrekt niet verkregen wordt. Volgens dit ontwerp zal het altijd aan de gemeentebesturen liggen of de wet behoorlijk wordt toegepast. Bij een loyale of een royale toepassing kan er iets van komen doch juist de loyale - laat staan de royale - toepassing hangt geheel in de lucht.**

Aanslag op het privaat bezit.

Dr. VAN DEN HUIZEN (in een nimmermeer komende) s'cht, vriend, (ind ik je lita: "Je, mijnheer, u doet wel, vroeger kon ik bedaarless leven van mijn spaardingen, die in een paar huizen belegd waren, maar sedert nu en voorderting dit onnoodig hebben gemaakt, moest ik wel (der) mijn rechtsocht zoeken."

SYSTEMATISCH WONINGONDERZOEK 1897-1900

In de periode 1897-1900 onderzoekt de Gemeentelijke Gezondheidsdienst 5367 bewoonde woningen, waarvan 953 in pandig zijn gelegen.

Het onderzoek betreft de kern van de oude stad, de Jordaan,

de omgeving van de Leidse- en Utrechtsedwarsstraat, de Jodenbuurt, Wittenburg, Kattenburg en de nieuwe stad. Gemiddeld wordt iedere woning bewoond door 4,5 personen.

Naar kamers

1 kamerwoningen	37%
2 kamerwoningen	26%
3 kamerwoningen	21%
4 en meerkamerwoningen	16%

Naar ligging

kelder of souterrain	4%
benedenhuis	31%
1e verdieping	31%
2e verdieping	21%
3e verdieping	8%
zolder en vliering	5%

Hoogte vertrekken

tot 1,75 m	2%
van 1,75-2,00 m	17%
van 2,00-2,50 m	51%
2,50 m en hoger	30%

Naar huur

tot f 1,00 per week	13%
f 1,00 tot f 1,50 per week	22%
f 1,50 tot f 2,00 per week	24%
f 2,00 tot f 3,00 per week	26%
f 3,00 en meer per week	15%

Toetreding van daglicht in de kamers

geen	5%
vensteropp. kleiner dan 1/12 van het vloeroppervlak	6%
vensteropp. groter dan 1/12 van het vloeroppervlak	89%

Watervoorziening

woningen met waterleiding	75%
woningen zonder waterleiding	4%
woningen met gemeenschappelijke kraan	21%

Afvoer van drekstoffen

met afvoer naar beerkuil	34%
met afvoer naar riool of open water	13%
drekstoffen meegeven aan de beerwagen	53%

Afvoer van water

woningen met aangesloten gootsteen	77%
woningen zonder afvoer	23%

Brandgevaar

woningen met speciale brandgang	8%
woningen met makkelijk bereikbare uitgang bij brand	38%
woningen met moeilijk bereikbare uitgang bij brand	54%

Zindelijkheid

zindelijke woningen	54%
niet zindelijke woningen	46%

Onderhoud

slecht of niet onderhouden woningen	38%
matig of goed onderhouden woningen	62%

Gebreken aan de woningen

vocht	65%
stank	24%
doorlopend privaat niet met de buitenlucht in verbinding	25%
rook	22%

DE AMSTERDAMSE BOUWVERORDENING

Het geruchmakende onderzoek van de Volksbond naar de woontoestanden in de kelderwoningen, is voor het gemeentebestuur, naast het afkeuren van enkele heel slechte kelderwoningen, aanleiding tot het instellen van een ambtelijke inspectiedienst, die belast wordt met het sanitair toezicht.

Vijf bouwopzichters worden aangetrokken, die na enige jaren een inspecteur boven zich geplaatst krijgen. In 1901 wordt, nadat is gebleken dat de controle moet worden vergroot, het Bouw- en Woningtoezicht in het leven geroepen. De leiding van de dienst wordt in handen gegeven van ir. J. W. C. Tellegen.

Eén van de eerste opdrachten, die Tellegen krijgt is het maken van een bouwverordening, zoals dat in de woningwet verplicht wordt gesteld.

Amsterdam heeft op dat moment wel een verordening, maar dit krachteloze, uit het begin van de 19e eeuw daterende besluit, bepaalt weinig omtrent de woning. Overigens kent Amsterdam al sinds de 14e eeuw voorschriften voor het bouwen van woningen. In 1500 worden daarnaast bepalingen opgesteld welke voornamelijk zijn bedoeld ter beteugeling van het brandgevaar. Niemand mag wonen in een kamer die minder dan elf voeten wijd is en een haardvuur mag slechts worden ontstoken in een vertrek dat een goede schoorsteen heeft. Houten huizen mogen niet meer aan elkaar worden gebouwd, stenen wel. De bouw met steen wordt door de overheid aangemoedigd door het beschikbaar stellen van bepaalde faciliteiten. Maar stenen huizen mogen niet zomaar worden neergezet. Men is verplicht vooraf te heien.

Begin 1500 vaardigt de vroedschap een verbod uit om te heien en fundamenten te leggen zonder de leden der vroedschap Coert Jacobszn en Hans Claeszn daarvan op de hoogte te stellen. Vijftig jaren later wordt de regeling nog uitgebreid. Zonder voorkennis van de stedelijke overheid, mag geen bouwwerk meer worden opgericht. **Maar het meest bijzondere is wel dat reeds in deze regeling wordt vastgesteld dat geen huizen mogen worden gebouwd zonder privaat.** Had men zich maar wat meer aan dit artikel uit de bouwverordening van 1525 gehouden, dan was heel wat 19e-eeuwse ellende bespaard gebleven. Tevens wordt in 1525 besloten dat voortaan slechts stenen woningen mogen worden gebouwd. Diegenen die dat niet kunnen betalen, krijgen subsidie uit de stedelijke kas.

De eerste echte bouwverordening dateert uit 1531. Deze regeling, die 23 artikelen omvat, is in het bijzonder bedoeld als maatregel tegen het veelvuldig bedrog dat door de bouwers wordt gepleegd. In 1565 wordt deze verordening vervangen door een eenvoudiger versie, welke het meer dan twee-en-een halve eeuw, vrijwel ongewijzigd, uithoudt. Pas in de 19e eeuw komt een nieuwe verordening, die echter dezelfde mankementen als de voorgaande vertoont. Bepalingen omtrent de inrichting van de woningen ontbreken in feite geheel.

Hoe nodig een goede bouwverordening en een stipt toezicht op het bouwen wel zijn, moge blijken uit slechts enkele van de vele tientallen voorvallen uit 1903 en 1904, die de schandelijke praktijken van vele particuliere bouwers illustreren.

Bij de bouw van 22 percelen in de Kinkerstraat worden te weinig palen geheid. De bouwers be-

loven de ontbrekende palen bij te slaan maar tijdens een latere inspectie blijkt dat slechts enkele korte paalstukken enige decimeters zijn ingegraven en evenals de kespens aan de funderingsvloer gehangen. Onder toezicht worden de resterende palen alsnog geheid.

In de De Clercqstraat ontdekt één van de inspecteurs van het Bouwtoezicht dat bij het leggen van de fundamenten de eerste lagen metselwerk zijn gestapeld zonder gebruik te maken van metselspecie. Het vriest en de funderingsplaats is door sneeuw en water aan het oog onttrokken. Op aandrang van de inspecteur wordt de funderingsplaat drooggelegd en dan blijkt dat zich tussen de eerste steenlaag en de funderingsplaat een 5 cm dikke ijslaag bevindt.

Inferieure materialen worden bij het bouwen gebruikt. Slechte werktuigen en onoordeelkundig gebruik eisen slachtoffers. De hoogtij van de revolutiebouw. Winst is het enige dat de bouwers drijft. Het ontbreekt Tellegen en zijn mensen echter aan voldoende machtsmiddelen om daar tegen op te treden. Niet voor niets wordt onafgebroken aan de nieuwe bouwverordening gewerkt, welke aan alle kwalijke praktijken op het gebied van het bouwen en het wonen voor eens en voor altijd een einde moet maken.

Nog in het najaar van 1903 kan Tellegen een nota betreffende de bouwverordening overleggen. Deze wordt aan gemeentelijke commissies en diensten toegezonden met verzoek om commentaar. De gezondheidscommissie vindt dat de verordening nog lang niet ver genoeg gaat. Maar omdat bestaande toestanden en volksgewoonten niet van de éne dag op de andere veranderd kunnen worden, legt zij zich er, althans voorlopig bij neer. Dat gaat duidelijk niet van harte, **zo moet hier wel node worden berust in veel wat op zichzelf onvoldoende is en elders niet hoeft te worden geduld.** En verder **zo blijft op menig punt een bouwverordening als deze de uitkomst van een transactie tussen het wensen en het kunnen.**

De gezondheidscommissie kan op dat moment nog nauwelijks bevroeden dat de ontwerp-verordening het eind juni 1905 in de raad moeilijk te verduren krijgt. Het ontwerp gaat veel raadsleden te ver. Vijf zittingen – weergegeven op 198 pagina's gemeentebblad – zijn er voor nodig om de verordening er door te krijgen. Van woensdagmiddag 21 juni tot en met zaterdagmiddag 24 juni is de raad vrijwel onafgebroken met de bouwverordening bezig.

Het raadslid J. N. Hendrix [RKSP] opent de lange rij van sprekers. Hij heeft waardering voor het voorstel van Tellegen, maar vindt de eisen van de verordening te hoog

gesteld; 80% van de bestaande woningen voldoet, volgens hem, niet aan de normen van de voorgelegde verordening. Ook is dit voorstel te ingewikkeld en te omslachtig. Zijn partijgenoot P. W. Sutorius zegt daarover, **in Rotterdam heeft men kans gezien de bouwverordening te beperken tot 119 artikelen, wij hebben er 343. Nu is Amsterdam zoveel groter dan Rotterdam en wellicht is daarmee het aantal artikelen in verhouding, maar in ieder geval zou ik wel eens willen weten, waaraan de burgerij van Amsterdam het heeft verdiend, dat zij in een dusdanig dwangbuis gestoken wordt? Want dat deze verordening een dwangbuis is, is in iedere regel te lezen. Het is een specimen van kwasi-Germaanse wetgeving, die voor ons Hollanders absoluut niet past en waarvan de gevolgen niet zullen beantwoorden aan de verwachting.**

Maar terug naar Hendrix; hij vreest verder de verregaande inmenging van het Bouwtoezicht, de zware financiële consequenties die de invoering van de verordening met zich brengt, de stijgende bouwkosten en de werkloosheid, welke als gevolg van deze strenge verordening valt te duchten. P. L. Tak [SDAP] bestrijdt in een groots pleidooi de verwachtingen van Hendrix vurig. Hij verdedigt de bouwverordening en klaagt de maatschappij, en met name de klasse der meer-gegoeden aan, welke zich nimmer iets gelegen heeft laten liggen aan de huisvesting van de arbeiders. Ook degenen die misbruik maken van deze situatie, de bouwers en de huisjesmelkers, worden aan de kaak gesteld. Woningbouw is niet geschikt om geld mee te verdienen, meent Tak. **Dat karakter van woningbouw, om winst te maken, dat karakter van grondexploitatie, evenzeer om winst te maken, geeft een aantal mensen een woning van zodanige aard dat menige goede boer ze zelfs voor zijn vee niet zou begeren. De woningkwesatie is één van de diepste smetten, die op onze maatschappij rusten. Er is hout, steen, ruimte en lucht in overvloed, werkkrachten staan te wachten op werk en niettegenstaande dat, woont een groot deel onzer medeburgers op de allerellendigste manier. Een probleem, hetwelk de maatschappij tracht op te lossen, maar hetwelk zij niet zal oplossen zonder volkomen wijziging der grondslagen.**

Even verder in zijn betoog spreekt Tak de verwachting uit dat de maatschappij zich over veertig jaar niet meer met deze verordening tevreden zal tonen. **Slechts de ergste misstanden worden besnoeid, maar voor de toekomst wordt niet gebouwd. De verordening is niet aan de schrijftafel verzonnen** verwijt Tak zijn tegenstanders, **maar geboren uit de ervaring van het gemeentebestuur, uit de grote schande van revolutiebouw.** De minnaars van het particuliere initiatief doet Tak van schrik verstijven als hij tegen de bouwspeculatie fulmineert. **Men moet zo krachtig mogelijk in de bouwspeculatie ingrijpen en haar tot rede brengen, om haar ten enen male te doen verdwijnen, evenals het particuliere bouwbedrijf ook in een latere periode moet verdwijnen, omdat het bouwen van arbeiderswoningen niet mag zijn een winstgevend bedrijf.**

Elders stelt hij – en daar staat de wieg van de Woningdienst – dat als particuliere bouwers en beheerders in gebreke blijven, de gemeente maar woningen tot stand moet brengen.

Eénveertig amendementen worden door de SDAP ingediend. Tegenstanders Hendrix en D. Schut [AR] komen met 24 voorstellen tot wijziging van de verordening. Volgens de anti-revolutionairen heeft Amsterdam in het geheel geen nieuwe bouwverordening nodig, omdat er reeds jaren één is. Deze mag hier en daar wat te wensen overlaten, in het algemeen kan men er goed mee uit de voeten. Toch zijn niet alle amendementen van Hendrix en Schut bedoeld om de voorgestelde bepalingen te ontkrachten. Integendeel, vooral ten aanzien van de te gebruiken materialen worden door hen belangrijke verbeteringen aangebracht. Het merendeel der voorstellen van de SDAP wordt verworpen. Maar het gelukt Tak en Henri Polak [SDAP] twee zeer belangrijke wijzigingen te bewerkstelligen. Na een erg lang debat, verklaart de gemeenteraad zich akkoord met een verbod op het bouwen van alkoof-woningen en na een even langdurig woordenspel, ook met een verbod tot het bouwen van woningen met bedsteden. **Het schijnt, zegt Tak, dat een groot deel van de Amsterdamse bevolking lijdt aan een ziekte die men 'alcovitis' zou kunnen noemen. Maar als het gemeentebestuur het mes in deze ziekte durft te zetten, dan is men er spoedig van genezen.** Volgens de gezondheidscommissie bestaat 78% van de woningvoorraad uit alkoofwoningen. J. W. Smit (RK) kan zich echter niet verenigen met het verbieden van alkoofwoningen. Volgens hem zal de huisvrouw veel eerder geneigd zijn de beddenboel aan kant te ruimen als de slaappleatsen vanuit de kamer zichtbaar zijn. Bovendien kan de doorsnee-arbeider een huis met afzonderlijke kamers niet betalen. Wethouder Blooker berekent echter snel dat voor 16 cent huur per week meer, woningen met slaapkamers kunnen worden gebouwd. 'Dan moeten de lonen maar omhoog' is de oplossing welke Kamerlingh Onnes inbrengt.

Wanneer burgemeester Van Leeuwen woensdagmiddag 5 juli 1905 uiteindelijk de gehele bouwverordening in stemming brengt, neemt P. W. Sutorius [RKSP] plotseling het woord. Volgens hem is de raad te weinig doordrongen van het feit dat de bouwverordening in strijd is met de grondwettelijke vrijheden.

De gehele grond is gelegd door één man, die meent, dat hij het bouwtoezicht alleen zal kunnen regelen, met behulp van dit instrument, waaraan hij twee à drie jaren heeft zoekgebracht, dat direct werkloosheid zal teweegbrengen en nu reeds een donkere schaduw werpt over de arbeidersklasse hier in Amsterdam.

Na een heftige woordenwisseling met Tak, bijt Sutorius zijn opponent toe: **Ik kan zeer goed begrijpen dat de heer Tak van zijn standpunt uit veel voor deze verordening gevoelt, maar dat is juist voor mij een reden om er tegen te stemmen.**

De stem van Sutorius, gevoegd bij de andere tegenstemmers, verhindert niet dat de bouwverordening met 28 stemmen voor en 8 tegen, wordt aangenomen.

Na de stemming herneemt burgemeester Van Leeuwen het woord.

Nu de verordening is aangenomen, geloof ik te spreken zowel namens de voor- en tegenstemmers, indien ik hier, zowel als voorzitter van de raad, als in mijn kwaliteit van voorzitter van de Commissie voor de strafverordeningen, een woord van hulde breng aan de man die deze verordening voor een goed deel heeft ontworpen, de directeur van het Bouw- en Woningtoezicht, die jarenlang met de grootst mogelijke

ijver zich aan deze zaak heeft gewijd en haar tot een goed einde heeft helpen brengen.

Met applaus geeft de raad zijn instemming met dit compliment te kennen.

In de Amsterdamse volkshuisvesting breekt een nieuwe tijd aan.

In 1924 wordt de bouwverordening gewijzigd in verband met de annexatie van een aantal gebieden aan de rand van Amsterdam. Tot op dat ogenblik moest Amsterdam rekening houden met twaalf, totaal van elkaar verschillende verordeningen, die voor vaak kleine stukjes van de gemeente van toepassing waren. Maar de nieuwe verordening is onoverzichtelijk en moeilijk leesbaar. Daarom wordt in 1935 opnieuw een bouwverordening vastgesteld, die geheel is omgewerkt en aangepast aan de inmiddels veranderde opvattingen. Dit werk is grotendeels verricht door mr. dr. J. Versteeg, die in de twintiger jaren secretaris van de Woningdienst was.

Nieuw in de verordening zijn onder andere de bepalingen dat men in iedere woning de beschikking over een bad of douche moet hebben, dat voorts in de keuken een stookplaats moet zijn en dat de privaten van waterspoeling moeten zijn voorzien. Verbeterd zijn de voorschriften over de lichttoetreding in de woning [grotere ramen, geen hinder van bomen], de bepalingen omtrent de voor- en achtergevel-rooilijnen alsmede de bepalingen welke de overbevolking tegen moeten gaan.

De nieuwe verordening is verdeeld in een afdeling 'algemene bepalingen' en verder in zeven hoofdstukken. De hoofdstukken 1, 2 en 5 bevatten o.a. de bepalingen welke in artikel 1 van de woningwet worden vereist. De hoofdstukken 3 en 4 houden bepalingen in op het slopen en de veiligheidsvoorschriften.

INHOUD

	Artf.
Algemeene Bepalingen	1—14
HOOFDSTUK I	
<i>Van het bouwen.</i>	
Afd. I. Algemeene Bepalingen	15—19
" II. Van het aanvragen, het verleenen en het intrekken der bouwvergunning	20—33
" III. Van het beroep en van de Commissie van advies.	
§ 1. Van het beroep op den Raad	34—50
§ 2. Van het beroep op Burgemeester en Wethouders	51
§ 3. Van de Commissie van advies	52
" IV. Van het toezicht	53—61
" V. Van de wijze van bouwen.	
§ 1. Algemeene bepalingen	62—68
§ 2. Plaatsing van de gebouwen. Aanleg van bouw-blokken. Uitwendige afmetingen der gebouwen	69—95
§ 3. Grondslag der gebouwen	96—100
§ 4. Pandeeringen	101—108
§ 5. Metselwerken	109—111
§ 6. Afmetingen van muren	112—113
§ 7. Traveeën, bodemafmetingen en koering van grondwater	114—119
§ 8. Balklagen, vloeren, zolderingen en bekapping	120—134
§ 9. Toegankelijkheid en grootte van woningen	135—141
§ 10. Afmetingen van ruimten, verlichting en lichtverschijning:	
I. Vertrekken	142—151
II. Vasteshaappleatsen	152—153
III. Toegangsportalen, gangen en trappen	154—164
IV. Privaten	165—169
V. Ruimten van verschillende aard	170—172
VI. Vrijstellingen	173

	Artf.
§ 11. Voorkoming van brandgevaar en hinder	174—206
§ 12. Inrichtingen tot afvoer van hemel-, grond-, huis- en bedrijfswater en van drekstoffen	207—245
§ 13. Beschikbaarheid van drinkwater	246—249
HOOFDSTUK II	
<i>Van bestaande bouwwerken en erven . . . . .</i>	250—283
HOOFDSTUK III	
<i>Van het sloopen . . . . .</i>	284—288
HOOFDSTUK IV	
<i>Van de veiligheidsvoorschriften bij de uitvoering van werkzaamheden in acht te nemen . . . . .</i>	289—304
HOOFDSTUK V	
<i>Van het gebruiken van bouwwerken en erven . . . . .</i>	305—334
HOOFDSTUK VI	
<i>Uitvoering van wetten.</i>	
Afd. I. Uitvoering van artikel 18 der Woningwet	335
" II. Uitvoering van het Burgerlijk Wetboek	336—338
HOOFDSTUK VII	
<i>Overgangs- en slotbepalingen . . . . .</i>	339—341
Bladz.	
Tabellen I—IV	130—133

DE PERIODE 1905-1915

De jaren na de vaststelling van de bouwverordening kenmerken zich door een koortsachtig zoeken naar de juiste methoden om de kwalijke praktijken op het gebied van de volkshuisvesting de kop in te drukken. Met de bouwverordening in de ene en de woningwet in de andere hand hoopt Tellegen te kunnen optreden tegen de hem al lang een doorn in het oog zijnde revolutiebouwers en huisjesmelkers, die iedere ruimte ongeacht hun geschiktheid voor bewoning verhuren. In 1910 op de veiling gekochte percelen voor f 700, f 450 en f 1600 brengen in één jaar tijd respectievelijk f 228, f 252 en f 936 aan huur op.

Gemakkelijk hebben de mensen van Bouw- en Woningtoezicht het niet. Als op 1 september 1905 de bouwverordening in werking treedt, heeft het bouwersvolk op grote schaal gebruik gemaakt van de mogelijkheid om nog een bouwvergunning te verkrijgen krachtens de vervallen slappe verordening op het bouwen en slopen. Tot op de dag voor de inwerkingtreding wordt een groot aantal bouwvergunningen ingediend. Daarna zakt de bouwactiviteit in; 1159 verstrekte bouwvergunningen in 1905, 379 in 1906. De tegenstanders van de bouwverordening lachen in hun vuist. Maar in 1909 herstelt de bouwactiviteit zich langzaam.

verleende bouwvergunningen
voor nieuwbouw

jaar	aantal percelen	jaar	aantal percelen
1900	881	1906	379
1901	1062	1907	291
1902	950	1908	232
1903	1095	1909	524
1904	1098	1910	516
1905	1159	1911	873

De verregeende inmenging van Bouw- en Woningtoezicht zit de meeste bouwers niet lekker. Regelmatig geven ze uiting aan hun ongenoegen. De inspecteur van Bouwtoezicht, die bij de herbouw van een perceel aan de Hoogte Kadijk wijst op de gebrekkige uitvoering, krijgt een ongeduldige aframmeling.

Een andere aannemer, te boek staand als een slecht vakman, laat zich failliet verklaren als de bemoeiingen van de gemeente bij een bouwwerk in de Lootsstraat hem niet zinnen. Met verbazing constateert Tellegen echter reeds na een jaar dat de bouwwereld zich snel aan het alkoven- en bedstedenverbod heeft aangepast. Enige tijd later blijkt dat van de nieuwe bouwverordening een heilzame werking uitgaat.

In zijn streven naar een goede huisvesting voor iedere Amsterdammer vindt Tellegen veel steun in de in 1901 door enige in het woningvraagstuk belangstellende Amsterdammers opgerichte Amsterdamse Woningraad. Daarin hebben onder andere zitting J. Kruseman, D. Josephus Jitta, Tellegen en Johanna ter Meulen. De Woningraad stelt zich ten doel de verbetering van de volkshuisvesting in Amsterdam en naaste omgeving te bevorderen. Het werk van de Woningraad heeft een onderzoekend, adviserend en voorlichtend karakter.

Zichtbaar wordt de verbetering van de volkshuisvesting in de activiteiten van de woningbouwverenigingen welke na 1905 worden opgericht. Het rijk verleent voor de bouw door toegelaten instellingen een 100% voorschot, welk bedrag aan de gemeente beschikbaar wordt gesteld. Deze op zijn beurt leent het geld door aan de woningbouwverenigingen onder het aangaan van een eerste hypotheek op de bezittingen. Tevens wordt een waarborg voor de lening gezocht in het sluiten van een overeenkomst met enkele bijzondere voorwaarden. De belangrijkste bepalingen uit die overeenkomst zijn de volgende:

- 1 de uitgifte der bouwterreinen geschiedt doorgaans in erfpacht;
- 2 het rijksvoorschot moet in 50 jaar zijn afgelost;
- 3 de controle over de handelingen van de vereniging ligt in handen van het gemeentebestuur, dat daarvoor een commissaris benoemt;
- 4 de bouwplannen moeten door het gemeentebestuur worden goedgekeurd, evenals
- 5 de statuten en de wijzigingen en aanvullingen daarop.

De Coöperatieve Bouwvereniging Rochdale, een vereniging van gemeentewerklieden, opgericht door enkele medewerkers van de Tram, is de eerste Amsterdamse vereniging, die om toelating volgens de woningwet vraagt. De statuten worden op 26 november 1903 in de Staatscourant opgenomen, maar moeten door een wijziging in de woningwet worden veranderd. Enkele maanden later volgt publicatie van een nieuw reglement. Dan beslist de regering dat het op twee plaatsen moet worden herzien. Wanneer de vereniging onder haar leden geen gegadigden voor de te bouwen woningen kan vinden, moeten deze huizen tegen dezelfde huur aan niet-leden worden verhuurd. Bovendien moet het

ondersteuningsfonds, dat in het bijzonder zou strekken tot betaling van de huur voor leden die door ziekte, werkloosheid of andere buitengewone omstandigheden daartoe niet in staat zijn, worden geschrapt. Wanneer eindelijk in 1906 de vereniging wordt toegelaten is het de eerste werkelijke arbeidersbouwvereniging in ons land. Echter niet meer de eerste toegelaten instelling. Ook niet in Amsterdam. Dat is na een heel wat minder tijdrovende procedure, de reeds voor de woningwet bestaande Woningmaatschappij Oud-Amsterdam geworden. Oud-Amsterdam wil op in de Jordaan vrijkomende terreinen woningen bouwen en verhuren tegen prijzen, welke voor de bewoners van de Jordaan betaalbaar zijn.

In 1907 begint er tekening te komen in de activiteiten van de vroegste Amsterdamse corporaties. Rochdale vraagt het gemeentebestuur om mee te werken aan de bouw van 28 woningen. Twee jaar later wordt een terrein aan de Van Beuningestraat, groot 845 m², in erfpacht verkregen. De jaarlijkse canon bedraagt 80 cent per m². Totale bouwkosten f 56.000.

De woningen welke onder architectuur van Van der Pek worden gebouwd vormen een revolutie in de arbeiderswoningbouw. Geen bedsteden meer of alkoven maar aparte slaapkamers, een eigen w.c. met waterspoeling in het halletje en niet meer in de keuken en als bijzonderheid speciale washokken met een gasvoorziening voor warmwater op de zolders.

Helaas mislukt dit laatste experiment, dat beoogde de werkzaamheden in de woning op meer geëigende plaatsen te doen uitvoeren.

De meeste vrouwen blijven er de voorkeur aan geven de was in de keuken te doen.

Ook de inmiddels opgerichte Amsterdamse Coöperatieve Onderwijzers Bouwvereniging verzoekt de gemeente haar een terrein toe te wijzen. In 1909 start de bouw van 48 woningen aan de Tweede Boerhaavestraat.

De mooiste start heeft de in 1906 opgerichte vereniging Amsterdams Bouwfonds. Dr. C. W. Jansen schenkt bij de

De tot 1916 opgerichte woningbouwverenigingen

1905	Woningmaatschappij <i>Oud-Amsterdam</i>
1906	Coöperatieve Bouwvereniging <i>Rochdale</i> Vereniging <i>De Arbeiderswoning</i> Vereniging <i>Amsterdams Bouwfonds</i>
1907	Amsterdamse Coöperatieve Onderwijzers Bouwvereniging
1909	R.K. Coöp. Woningvereniging <i>Dr. Schaepman</i>
1910	Woningbouwvereniging <i>Eigen Haard</i> Algemene Woningbouw Vereniging
1911	Woningstichting <i>Patrimonium</i> Woningbouwvereniging <i>Het Westen</i>
1912	Woningbouwvereniging <i>Amsterdam-Zuid</i> Woningbouwvereniging <i>H.I.J.S.M.</i> R.K. Woningbouwvereniging <i>Het Oosten</i> Bouwfonds <i>Handwerkers Vriendenkring</i> Woningbouwvereniging <i>Amsterdam over 't IJ</i> Woningbouwvereniging <i>Oholei Jacob</i> (tenten van Jacob)
1913	Woningbouwvereniging <i>Westerkwartier</i>
1914	N.V. Volkswoningen <i>Amsteldijk</i>
1915	Bouwvereniging <i>My home</i> Bouwvereniging <i>Ons Belang</i> .

De eerste woningwetbouw

De Coöperatieve Bouwvereniging Rochdale, opgericht door gemeentewerklieden in 1903, brengt de eerste woningwetbouw in Amsterdam tot stand. Van der Pek is de architect van de 28 woningen in de Van Beuningenstraat [1]. Van der Pek is ook de ontwerper van de complexen Eerste Atjehstraat [2], met de eerste Amsterdamse kijktuin [3]. Beide woningblokken zijn van Rochdale [1911].

oprichting acht percelen met dertig woningen, een kantoor en een onderstuk aan de Da Costakade en drie dubbele percelen met 32 woningen in de Polanenstraat. Reeds in oktober 1907 start het Bouwfonds met de eerste eigen bouw, 32 woningen in de Agatha Dekenstraat.

Als in 1915 de Woningdienst wordt ingesteld – het Bouwfonds heeft dan reeds vergevorderde plannen voor de bouw van een tehuis voor alleenstaande mannen, het ATVA-gebouw aan de Marnixstraat – telt Amsterdam twintig woningbouwverenigingen, die samen 3864 woningen beheren.

Daarvan zijn er 2756 tot stand gekomen met woningwetgeld.

De Bouwmaatschappij tot verkrijging van Eigen Woningen bezit op dat moment 870 woningen, tot stand gekomen met van de Rijkspostspaarbank geleend geld.

In 1910 wordt een begin gemaakt met een vorm van woningdistributie. Met de Vereniging tot het bouwen van Arbeiderswoningen wordt overeengekomen dat bij wijze van proef woningen beschikbaar worden gesteld aan gezinnen, die in op last van de overheid te ontruimen woningen wonen. Een gemeentelijk woningopzichteres krijgt het toezicht op de bewoning.

Nog in hetzelfde jaar worden 36 gezinnen geplaatst. Dertien komen uit een onbewoonbaar verklaarde, tien uit een te kleine woning. In 1911 komen daar nog eens elf gezinnen bij. Maar tegen het einde van dat jaar verbreekt de vereniging de overeenkomst, hoewel de gemeente de resultaten van deze proef positief noemt.

Ondanks deze teleurstellende ervaring meent de Amsterdamse Woningraad, als zij in 1913 ter gelegenheid van het Nationaal Woningcongres terugziet op wat tot dan in Amsterdam op het gebied van de volkshuisvesting is geschied, dat de gemeente op onbekrompen wijze uitvoering heeft gegeven aan dit deel van de woningwet en dat belangrijke uitkomsten reeds zijn bereikt.

Met veel energie werpt Tellegen zich ook op de verbetering van de bestaande woningvoorraad. Op zijn aandringen besluit de gemeenteraad het gehele liernurstelsel – een systeem tot verwijdering van faecaliën – alsmede het wisseltonnen- en beerkuilenstelsel geleidelijk op te heffen. Een aanvang wordt gemaakt met het aanschrijven van de eigenaars in de Van Swinden- en Oosterparkbuurt. In 1936 is Amsterdam verlost van deze beide systemen.

Ook aan individuele klachten van bewoners wordt serieus aandacht besteed. Iedere klacht wordt nagelopen en zodanig worden de eigenaars gemaand tot het treffen van verbeteringen. Tot en met 1915 verwerkt Bouw- en Woningtoezicht een kleine twintigduizend klachten, voornamelijk betrekking hebbend op gebreken aan of het ontbreken van rioleringen en gootstenen.

Behoort verbetering niet meer tot de mogelijkheden dan schroomt Tellegen niet om woningen uit de voorraad te verwijderen. Het Bouw- en Woningtoezicht werkt in deze zeer nauw samen met de gezondheidscommissie. De commissie draagt de af te keuren woningen voor, Bouwtoezicht regelt de verdere afdoening van de zaak. Als norm wordt aangehouden dat in de eerste plaats de meest ongunstige woningtypen opgeruimd moeten worden: kelderwoningen, zolder- en vlieringwoningen en de aan drie zijden ingebouwde [zogenoemde blinde] eenkamerwoningen.

In de periode 1904–1915 worden niet minder dan 3739 woningen onbewoonbaar verklaard. De eerste onbewoonbaarverklaring op grond van de woningwet vindt in 1904 plaats en betreft de percelen Prinsengracht 423 tot en met 431.

Van 1907 tot 1914 is F. M. Wibaut [SDAP] lid van de gezondheidscommissie. Dit werk is van grote invloed op zijn latere wethouderschap. In

deze commissie komt hij tot de overtuiging dat naast stelselmatige zorg voor de woningvoorraad, verhuur van woningen beneden de kostprijs aan gezinnen, die op grond van hun inkomen niet in staat zijn de volle huur te betalen, een onmisbaar element vormt in de verbetering van de volkshuisvesting. Overigens is dit principe niet nieuw. Wibaut baseert zich hier op de woningwet, welke de mogelijkheid van een bijdrage in de huur kent. Deze overtuiging heeft richting gegeven aan het gehele verdere politieke optreden van Wibaut en is mede de grondslag voor het voorstel van Wollring [SDAP] tot de bouw van 2000 woningen, welk voorstel in 1915 zou leiden tot de instelling van de Woningdienst.

De bewoners van de krottenwijken nemen het ijveren van de gezondheidscommissie voor goede woonomstandigheden niet in dank af. Begrijpelijk, want vaak wordt de oude woning onbewoonbaar verklaard zonder dat vervangende woonruimte wordt aangeboden. En omdat de bewoners de hogere huren van de nieuwe woningen niet kunnen opbrengen, worden zij gedwongen van krot naar krot te verhuizen, zo men niet terecht komt bij Toevlucht voor Onbewoonden.

Wibaut doet in zijn memoires verslag van zijn werk in de commissie.

Onbewoonbaarverklaring

De Gezondheidscommissie staande voor een merkwaardig 'eigen-bouwsel' aan de Cruquiusweg [1914]. Geheel rechts op de foto Keppler [1]. Bedstede met ingebouwde kindercrib, Goudsbloemstraat [2]. Stromend water is voor velen een ongekende luxe. Soms doen vier of acht gezinnen met één kraan. Gemeenschappelijke kraan en gootsteen in de buitengevel van een perceel in de Tweede Egelantiersdwarstraat [3]. Een constructie die 's winters nogal eens overlast bezorgt [4].

De bewoners jammerden tegen de commissieleden: 'Gut, mijnheer, laat ons toch wonen. Ik ben vierenzestig. Ben hier in deze kelder geboren. Mijn man is zesenzestig en vindt het ook best. Nooit een dokter. Als we lucht willen hebben gaan we op straat. Twaalf kinderen hier groot gebracht. Het slapen te regelen was een hele toer. Maar het ging best. Want ik was als de duvel zo streng. Mijn man hoefde er nooit aan te pas te komen. Ze beefden van angst als ze hebben moesten. Maar het was een goed gezin. Allemaal getrouwd. Twee dood, allemaal gezond'.

Er heerst vaak ook een sfeer van gelatenheid in de buurten waar de gezondheidscommissie zijn werk doet. Is het al niet erg genoeg dat men in krotten moet wonen? Moet men nu ook nog verdreven worden? Dikwijls is het gevaarlijk om lang in zo'n buurt rond te lopen. De bevolking schoolt samen, er worden hatelijke opmerkingen gemaakt, soms wordt gescholden. Louise Went wordt uitgemaakt voor arme - mensen - verstoter als ze een bezoek brengt aan een af te keuren woning.

Toch leert een onderzoek uit 1910 dat de meeste bewoners van de ontruimde woningen goed zijn weggekomen. Ruim vierhonderd gezinnen worden in de nieuwe woning opgezocht. Driekwart heeft een betere, in de regel ook duurdere woning, 22% is er niets op vooruit gegaan. Slechts 2% woont nog slechter dan voorheen. Na 1910 loopt de onbewoonbaarverklaring terug. Als gevolg van de bevolkingsgroei en de stagnatie in de woningbouw in de eerste jaren na de invoering van de bouwverordening ontstaat een ernstig tekort aan woningen.

In 1914 wordt de onbewoonbaarverklaring op aandringen van de gezondheidscommissie voorlopig gestaakt. Het is niet langer verantwoord woningen aan de voorraad te onttrekken.

Naast de incidentele onbewoonbaarverklaring gaat Tellegen ook planmatig de slechte woonomstandigheden te lijf. De aanzet tot de sanering van Uilenburg, berucht om zijn onleefbare woontoestanden, wordt in 1907 gegeven. Bouwtoezicht wil onteigenen om daarna nieuwbouw te plegen. De gezondheidscommissie stelt zich vierkant achter dit plan. Van de 908 te onteigenen, merendeels rug aan rug gebouwde woningen, moeten 380 zonder meer als onbewoonbaar worden aangemerkt. De commissie heeft slechts enkele redelijke en goede woningen gevonden. Hoe verschrikkelijk het op Uilenburg is blijkt uit een voorval dat door Wibaut in zijn boek *Levensbouw* wordt aangehaald. Wanneer Wibaut van een woninginspectie op de Eilanden met de tram naar huis gaat, hoort hij naast zich plotseling snikken. Het blijkt zijn medelid te zijn, een schijnbaar nuchter en onbewogen man. **Het is lang niet bekend genoeg dat zoveel mensen slechter wonen dan beesten,** zegt deze tot Wibaut.

In 1910 hecht de raad zijn goedkeuring aan het saneringsplan. Maar eerst moet voor vervangende woonruimte worden gezorgd. De Handwerkers Vriendenkring, een vereniging met vele Joodse leden, bouwt daarvoor een groot aantal woningen in de Transvaalbuurt. Wanneer deze woningen gereed zijn vangt in 1916 de sloop aan. Ook de 564 krotwoningen gelegen tussen Willemsstraat, Brouwersgracht, Palmgracht en Palmdwarstraat moeten volgens Tellegen onder de slopershamer. **Dit sloppenbuurtje in de Jordaan is wel het allerellendigste voorbeeld op het gebied van het wonen dat men zich kan denken. Het ontlokte Henriëtte Roland Holst de uitdrukking dat te Amsterdam de Jordaan berucht was om zijn holen, waarin duizenden voortvegeteerden in stompinnige berusting.**

Volgens de gezondheidscommissie moeten 277 woningen onvoorwaardelijk onbewoonbaar worden verklaard. In 1911 gaat de raad accoord met het onteigeningsplan. Door de Woningmaatschappij Oud-Amsterdam zal een verbeteringsplan worden ontwikkeld.

Krotten

De omgeving van de Zwarte Bijlsteeg – in de buurt van het huidige Hekelveld – staat bekend om zijn slechte woonomstandigheden [1, 2]. Nieuwezijds Armsteeg [bij de Martelaarsgracht] [3]. De foto van dit krot in de Jordaan is gemaakt door de Gezondheidscommissie [4]. Met wat oude planken zijn enkele extra slaapkamers getimmerd [5]. De Wijde Gang in de Jordaan bij de Willemsstraat [6]. Krotbewoners [7].

1

2

3

4

5

Krotten

Een merkwaardige speling van het lot noemde deze steeg, die uitkomt op de Lauriergracht, de Ziekentroostersgang [1]. Uitgebouwde keukens in de Eerste Laurierdwarsstraat [2]. Een enkeling probeert er ondanks alle ellende nog wat van te maken. Gruttersgang, een slop in de Rozenstraat [3]. Israël Querido woonde een jaar in de rechtse zolderkamer van deze onbewoonbaar verklaarde woning om er aan zijn Jordaan-epos te werken [4]. Trappaantal voor 14 gezinnen met gootsteen en kraan voor 7 gezinnen in de Looliersstraat [5].

Zowel voor het saneringsplan Uilenburg als voor het plan Jordaan zegt het rijk financiële steun toe. Het wil de helft van het verlies voor zijn rekening nemen. Helaas wordt de uitvoering van het plan voor de Jordaan nog vele tientallen jaren opgehouden.

Het bestrijden van de overbezetting van woningen blijft onder Tellegen een vrome wens. De gemeente heeft zijn handen vol aan de krotopruiiming en kan dit euvel niet tegen gaan, hoe dit ongerief de woninghervormers ook tegen de borst stuit. Er is bovendien een stijgend woningtekort en goede en goedkope woningen voor grotere gezinnen zijn nauwelijks in de voorraad te vinden. Wibaut komt tijdens zijn werk als lid van de gezondheidscommissie bedsteden tegen waarin drie slaapverdiepingen zijn getimmerd. De

kinderen worden er als broodjes in een oven ingeschoven. Maar ook hij moet accepteren dat dit probleem voorlopig onoplosbaar is.

Terugblikkend op de periode 1905–1915 moet worden gesteld dat Tellegen de Amsterdamse volkshuisvesting op onnavolgbare wijze op de weg heeft geholpen, die moet leiden naar een menswaardige woning voor iedere Amsterdammer.

Zijn bekwaamheid en inzet zijn zonder meer van grote invloed geweest op zijn benoeming in 1915 tot burgemeester van de stad die hij als voorvechter van de volkshuisvesting veertien jaar heeft mogen dienen.

onbewoonbaarverklaring 1904–1915

	andere		totaal
	kelders	woningen	
1904	–	12	12
1905	49	226	275
1906	68	260	328
1907	61	556	617
1908	108	355	463
1909	21	556	577
1910	122	612	734
1911	159	137	296
1912	29	372	401
1913	16	7	23
1914	4	9	13
1915	–	–	–
totaal	637	3102	3739

woningproductie op nieuw terrein
1906–1915

	waarvan door woningbouw- verenigingen	
	totaal	
1906	2511	–
1907	1403	–
1908	540	–
1909	770	28
1910	1353	120
1911	2242	236
1912	3772	268
1913	3345	991
1914	2359	582
1915	2272	1638
totaal	20.567	3863

DE COMMISSIE VAN BIJSTAND VOOR DE VOLKSHUISVESTING

Wanneer in 1901 de woningwet in aantocht is, vraagt het gemeenteraadslid mr. Van Nierop aan burgemeester en wethouders om een commissie van bijstand in te stellen welke de hiermee samenhangende zaken moet behandelen. De woningwet zal volgens Van Nierop belangrijke maatregelen, alsmede grote financiële offers van de gemeente eisen. Maar naar de mening van wethouder Blooker zal het met de woningwet zo'n vaart niet lopen. Later in het jaar delen burgemeester en wethouders de raad mee dat er geen redenen zijn om een commissie van bijstand in het beheer van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht in te stellen.

De commissie voor de Publieke Werken, die dit werk overigens reeds doet, kan de volkshuisvestingszaken blijven behartigen.

In 1911 kaart Wibaut de kwestie met meer succes aan. 'Zijn burgemeester en wethouders voornemens of bereid een voordracht tot het instellen van een speciale commissie voor de woningwetzaken bij de raad in te dienen?' vraagt hij. Een jaar later wordt de commissie ingesteld. Zonder de taak van de commissie - die naar het idee van het gemeentebestuur commissie van bijstand in het beheer der zaken van volkshuisvesting moet worden genoemd - te scherp te om-

lijnen, zouden in het algemeen bij haar de zaken van enig gewicht kunnen worden ondergebracht, waarvan de voorbereiding bij het Bouw- en Woningtoezicht berust.

Hoewel er dus een scheiding is tussen de nieuwe commissie en de commissie voor de Publieke Werken, zal het in bepaalde gevallen kunnen voorkomen dat beide commissies worden ingeschakeld.

De eerste commissie bestaat uit vijf leden, waarvan één, de voorzitter, door burgemeester en wethouders uit hun midden wordt gekozen. De eerste leden zijn: wethouder W. H. Vliegen [voorzitter] [SDAP], F. M. Wibaut [SDAP], mr. G. I. P. de Jongh [onafhankelijk], mr. B. E. Asscher [liberaal] en H. H. Wollring [SDAP].

De Amsterdamsche woningnood.

Oudegeest Wibaut
DE AMSTERDAMSCH E MAAOD: Ja, arme stakkerds, jellul moet maar naar de Toevlucht voor Onbehuisten. De heeren daar breken jellul woningen af, nu er geen nieuwe zijn.